

Julkaistu 2008-01-22 URN:NBN:fi:juu-200801221083 © Jyväskylän yliopiston kirjasto

Kansan sivistäjä, tieteen palvelija, tiedon tallentaja - Jyväskylän yliopiston kirjasto 95 vuotta

Heli Valtonen

FT, tutkija

Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos

95-vuotias Jyväskylän yliopiston kirjasto edeltäjäineen on ollut ja on edelleen kansan sivistäjä, tieteen palvelija ja tiedon tallentaja. Kirjaston ensimmäisten vuosikymmenten suhteellisen hidas ja tasainen kasvu ja toiminnan kehittäminen ovat muuttuneet kiihtyväksi kilpajuoksuksi aikaa ja yhteiskunnan muuttuvia olosuhteita ja tarpeita vastaan - kisaksi, jota se ei voi voittaa, mutta jota se ei myöskään saa hävitä. Artikkelin on FT Heli Valtonen Jyväskylän yliopiston kirjaston juhlaseminaarissa 28.11.2007 pitämä esitelmä.

Vaikka tänään (28.11.2007) juhlistetaan Jyväskylän yliopiston kirjaston 95-vuotista historiaa ja vaikka kirjasto varsinaisesti perustettiin lokakuussa 1912, ulottuu osa sen juurista 1800-luvun puolelle aina Wolmar Schildt-Kilpisen 1840-luvulla esittämiin yliopisto-ajatuksiin saakka sekä vuonna 1863 perustettuun Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaariin ja sen kirjastoon. On nimittäin varsin todennäköistä, ettei tieteellistä kirjastoa olisi perustettu Jyväskylään 1910-luvulla ilman noita kahta vaikuttajaa.

Schildt-Kilpinen esitti jo 1840-luvun jälkipuoliskolla ajatuksen yliopiston perustamisesta Jyväskylään ja siitä lähtien ajatus pysyi elossa vaikka toteutuikin vasta pitkällä 1900-luvun puolella. Schildtin oivalluksena oli siis tiedeyhteisön perustaminen Jyväskylään ja sen toteuttamiseksi Schildt oli puuhaamassa Jyväskylän yliopistorahastoa vuonna 1860. Kaikesta tästä oli hieman nurinkurisesti ensimmäisenä konkreettisen seurauksena kohti akateemista Jyväskylää tieteellisen kirjaston perustaminen 1910-luvun alkupuolella.

Jyväskylän tieteellisen kirjaston perustamisen taustalla olivat Jyväskylän yliopisto –ajatusta kannattavat tahot ja perustaminen rahoitettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Jyväskylän haaraosaston varoista. Seminaarin lehtori Martti Airila esitti vuonna 1911, että jotta Jyväskylään voitaisiin tulevaisuudessa saada yliopisto, tulisi ensin koota tieteellinen kirjasto. Kirjaston perustamista perusteltiin myös sillä, että suomalaisen kirjallisuuden säilyttämiseksi tulisi kerätä Helsingin yliopiston kirjaston lisäksi myös toinen täydellinen kotimaisen kirjallisuuden kokoelma. Vuoteen 1924 Jyväskylän tieteellisen kirjaston toimintaa ja kokoelmien kartuttamista hallinnoi hoitovaliokunta ja vuosina 1924–1936 yliopistoyhdistys, joten Jyväskylän tieteellinen kirjasto ei ollut alun alkujaan yhteydessä mihinkään akateemiseen oppilaitokseen.

Tieteellisen kirjaston kokoelmaa kartutettiin nopeasti ja, kun tieteellinen kirjasto vuonna 1936 luovutettiin korkeakoulun hallintaan, kokoelmiin kuului arviolta 100 – 150 000 nidettä. Se oli oivallinen alku korkeakoulun kirjastoksi. Suuri merkitys kokoelmien karttumiselle oli Valtioneuvoston vuonna 1919 tekemä päätös, jonka mukaan Jyväskylän tieteellisellä kirjastolla tuli olemaan yksi maan viidestä vapaakappaleoikeudesta Helsingin yliopiston, Eduskunnan, Åbo Akademin ja Turun Suomalaisen Yliopiston eli nykyisen Turun yliopiston kirjastojen ohella. Oikeus vapaakappaleisiin takasi sen, että Jyväskylän tieteellinen kirjasto sai automaattisesti ja ilmaiseksi lähes kaiken Suomessa painetun aineiston.

Tiedon tallentaja

Kirjaston tehtävänä on aina tiedon tallentaminen. Tämä tehtävä koskee Suomessa aivan erityisessä määrin niitä kirjastoja, joiden on määrä säilyttää Suomessa julkaistu materiaali. Kotimaisen julkaistun materiaalin karttuminen on kiihtynyt vuosien kuluessa, mutta samalla on tapahtunut myös eräs kirjaston kannalta merkittävimpiä muutoksia nimittäin nopea tietotekninen kehitys. Kirjaston perustehtävät ovat laajentuneet kattamaan perinteisen painetun aineiston tallentamisen lisäksi myös audiovisuaalista materiaalia sekä virtuaaliaineistoja. Kaikki tämä on edellyttänyt monien uusien käytänteiden ja teknisten uudistusten omaksumista, joten tiedon tallennusmuodon muutos on vaikuttanut merkittäväällä tavalla niin kirjaston henkilöstön kuin asiakkaidenkin elämään ja tarpeisiin.

Tieteellisen kirjaston kokoelman pohja muodostui helsinkiläisen Minervan antikvariaatin konkurssipesän kirjojen hankinnasta vuonna 1914. Konkurssipesä koostui noin 150 000 niteestä. Niistä tosin vain osa päätyi kirjaston lopulliseen kokoelmaan, sillä joukossa oli dupletteja, joita käytettiin vaihdettaessa kirjoja esimerkiksi toisten kirjastojen kanssa, osa puolestaan oli arvottomiksi katsottuja teoksia. Kirjasto sai myös pienempiä kokoelmia lahjoituksina, kuten esimerkiksi Wolmar Schildtin kirjat tai kauppaneuvos Haarlan lahjoittamat teokset. Jos kirjaston kokoelmat korkeakouluun liitettäessä olivat korkeintaan 150 000 nidettä, niin tänä päivänä lähestytään nopeasti jo 2 miljoonan yksikön rajaa, minkä lisäksi kokoelmiin kuuluu muun muassa jatkuvasti kasvava määrä elektronista aineistoa ja erilaisia tietokantoja. Aineiston määrä on siis seitsemässä kymmenessä vuodessa moninkertaistunut.

Tieteen palvelija

Tiedon tallentajan roolin lisäksi yliopiston kirjastolla on myös toinen keskeinen tehtävä: tiedeyhteisön palveleminen. Sen merkitys lisääntyi sen jälkeen kun Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulu perustettiin vuonna 1934. Sen myötä tieteellinen kirjasto, joka liitettiin osaksi korkeakoulua vuonna 1936, sai ympärilleen konkreettisen akateemisen yhteisön, jolle tuottaa sen tarvitsemia palveluja. Näin Jyväskylässä tieteellinen kirjasto oli ensimmäinen ja varsinainen tiedeyhteisö seurasi sitä vasta vuosikymmeniä myöhemmin. 1930-luvun korkeakoulukaan ei nimittäin vielä ollut varsinainen tiedeyksikkö, vaan keskittyi ensisijassa opettajankoulutukseen, vaikka kasvatustieteellisen tutkimuksen edistäminen tuki kuuluikin korkeakoulun lakisääteisiin tehtäviin. Oikeastaan vasta vuonna 1944, jolloin korkeakoulu sai oikeuden kaikkein korkeimpien tutkintojen eli tohtorintutkintojen myöntämiseen, alkoi korkeakoulun piirissä tehtävän tutkimuksen määrä lisääntyä. Myös korkeakoulun laajeneminen erityisesti 1950-luvun lopulta lähtien vahvisti tutkimuksellista puolta. Todellinen tiedeyliopisto

Jyväskylän kasvatustieteellisestä korkeakoulusta ja sen seuraajasta yliopistosta alkoikin muodostua vasta 1950- ja 1960-lukujen taitteesta lähtien.

Sitä mukaa kun tutkimuksen merkitys osana korkeakoulun tehtäviä lisääntyi ja korkeakoulun opiskelijamäärät kasvoivat, laajeni myös kirjaston käyttäjäkunta ja sen tarpeet. Se näkyi selvästi kirjaston henkilöstön ja kokoelmien kasvuna. Vapaakappaleoikeuden myötä tietysti kotimaiset kokoelmat karttuivat jatkuvasti, mutta jatkossa oli panostettava entistä enemmän myös muihin kokoelmiin eli niihin, joita juuri tutkimuksessa tarvittiin, kuten ulkomailla julkaistut tieteelliset tutkimukset ja tieteelliset aikakausjulkaisut. Niiden määrä alkoi selvästi kasvaa samoihin aikoihin kuin tutkimuksen tekeminen yliopiston piirissä vilkastui.

Kirjaston toiminnan laajentumisesta kertoo selvää kieltään myös se, että kirjaston toimintaa johti aluksi vuoteen 1917 saakka sivutoimenaan seminaarin suomen kielen lehtori Martti Airila. Vasta vuonna 1929 kirjasto sai päätoimisen johtajan viran, johon valittiin Walter Appelqvist. Hän oli tehtävässä vuodet 1930—1941. Muuta henkilökuntaa kirjastossa olikin aina 1960-luvulle saakka hyvin vähän, sillä vielä vuonna 1960 kirjastossa työskenteli vain viisi henkilöä. Kymmenen vuotta myöhemmin, eli vuonna 1970, virkoja oli jo 24. Sen jälkeen kasvu oli erityisen nopeaa 1970-luvun kuluessa.

Kirjaston toiminta on laajentunut korkeakoulun ja yliopiston toiminnan kanssa yhtä aikaa, laajenihan korkeakoulu ja yliopistokin merkittävästi juuri 1950-luvun lopulta lähtien. Opiskelijamäärien lisäksi myös yliopiston henkilöstön määrä on kasvanut nopeasti ja samaan aikaan kasvatustieteellisestä erityiskorkeakoulusta on muodostunut monialainen yliopisto, jossa on seitsemän tiedekuntaa. Niistä jokaisessa on moninkertainen määrä henkilökuntaa ja opiskelijoita verrattuna alkuaikojen kasvatustieteelliseen korkeakouluun, pysyihän korkeakoulun opiskelijamäärä aina lukuvuoteen 1946—1947 saakka alle kahdensadan. Esimerkiksi tohtoreita valmistuu nykyään yhdeltä isommalta laitokselta vuodessa enemmän kuin kasvatustieteellisestä korkeakoulusta yhteensä vuosina 1944—1958, jolloin korkeakoulussa väitteli neljä henkilöä.

Kansan sivistäjä

Yliopistokin on kuitenkin edelleen tutkimuksellisesta tehtävästään huolimatta myös kasvattaja ja kouluttaja sekä oppisivistyksen vaalija suomalaisessa yhteiskunnassa. Niinpä on hyvä muistaa että kasvatustieteellisen korkeakoulun eli myöhemmän yliopiston ja sen kirjaston taustalla onkin myös toinen traditio: Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaari ja sen kirjasto.

Seminaarin tehtävänä ei ollut tieteen edistäminen, vaan kansakoulunopettajien valmistaminen ja sitä kautta kansan sivistäminen. Tieteelliset ja seminaarin kirjaston muut kokoelmat olivat laitoksen toiminnan sivutuotetta. Niiden kautta haluttiin varmistaa tuleville kansakoulunopettajille mahdollisimman laajat mahdollisuudet perehtyä kansakoulussa opetettaviin aineisiin sekä eräisiin yleissivistäviin aineisiin.

Seminaarin kirjasto muodostuikin kokonaan toisella tavalla ja toisista lähtökohdista kuin korkeakoulun kirjasto, vaikka opettajakunta koettikin kartuttaa seminaarin kirjaston kokoelmia järjestelmällisesti. Seminaarin kirjastoon oli saatu vaikutteita Sveitsistä, jossa laaja kirjasto oli seminaareille tyypillinen piirre. Kirjaston ja muiden kokoelmien laajentamisessa koetettiin varsinkin alkuvaiheessa

hyödyntää jokainen otollinen tilanne. Esimerkiksi vuonna 1869 päätettiin anoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta sen kirjastostaan poistamia kirjoja ja vuonna 1870 anottiin Tuomiokapitulilta mahdollisuutta saada seminaariin julkisia ja muita kirkollisia asiakirjoja.

Kirjaston kokoelmia kartutettiin myös ostamalla ja vaihtamalla kirjoja ja lehtiä. Kirjoja hankittiin edullisesti esimerkiksi kuolinpesistä ja huutokaupoista. Vaihtaminen tarkoitti dublettien vaihtamista toisiin julkaisuihin jonkin toisen laitoksen tai instituution ja joskus jopa yksityishenkilöiden kanssa. Uusien seminaarien perustamisen myötä vaihtoja suoritettiin mieluusti juuri niiden kanssa. Jyväskylän seminaari myös tuki uusien seminaarien perustamista lahjoittamalla niille dubletteja omista kokoelmistaan, kuten lahjoittaessaan jo vuonna 1871 kirjoja vasta perustetulle Tammisaaren naisseminaarille.

Seminaarille ostettiin kirjojen ohella erilaista opetuksen apuna käytettävää materiaalia, kuten laboratorio- ja muita kokeellisia välineitä, karttoja ja nuotteja, piirustus- ja käsityömalleja tai opetustauluja, joista osaa käytettiin ensisijaisesti mallikouluissa. Lisäksi tilattiin niin koti- kuin ulkomaisia aikakauslehtiä ja kirjoja, joista suuri osa oli kasvatusta ja opetusoppia käsitteleviä ammatillisia julkaisuja. Osaa niistä voidaan pitää myös tieteelliselle kirjastolle tyypillisenä aineistona.

Kirjasto pääsi nopeasti hyötykäyttöön, sillä lainaustoiminta alkoi vuoden 1864 alusta eli vain muutama kuukausi seminaarin toiminnan alkamisen jälkeen. Vastuu kirjastosta oli vuorotellen jollakin opettajista. Kirjaston hoitamista haluttiin opettaa myös tuleville kansakoulunopettajille, jotta he kykenisivät vastaamaan koulukirjastoista. Tämä sama toiminta jatkui myös korkeakoulun aikaan ja silloin kouluttamiseen osallistui kirjastonhoitaja, joten voidaan sanoa, että kirjastokoulutukset alkoivat jo 1930-luvun lopulla.

Jyväskylän seminaarin kirjasto oli mitä ilmeisimmin Suomen laajin seminaarikirjasto. Kirjastonsa kokoelmia kartuttaessaan seminaarin opettajakunta tuli samalla keränneeksi pohjaa Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun tieteelliselle kirjastolle. Seminaarin käsikirjasto nimittäin siirrettiin aluksi Jyväskylän yliopistoyhdistyksen hallintaan tieteellisen kirjaston yhteyteen vuonna 1919 ja myöhemmin vuonna 1936 muun tieteellisen kirjaston mukana kasvatustieteellisen korkeakoulun hallintaan. Seminaarin käsikirjastossa oli vuonna 1915 jo 12 000 nidettä.

Nykyisen yliopiston kirjaston kurssikirjaosasto tavallaan jatkaa seminaarin kirjaston perinnettä, sillä se palvelee ensisijaisesti yliopiston kasvatusta ja koulutustehtävää. Varsinaisella kurssikirjaosastolla on siltäkin pitkä historia, sillä tieteellisen kirjaston yhteyteen sellainen perustettiin jo kesäyliopiston tarpeisiin jo ennen korkeakoulun perustamista. Kesäyliopiston toiminta alkoi samana vuonna kuin kirjastonkin eli vuonna 1912.

Liittäminen korkeakoulun kirjastoon ei kuitenkaan ollut seminaarin kirjaston kaikkein merkittävin vaikutus. Vähintään yhtä tärkeää oli se, että seminaarin ja sen kirjaston myötä vahvistui kirjan arvostus Jyväskylässä sekä opettajiksi siirtyneiden seminaarin oppilaiden mukana ympäri Suomea. Lisäksi on muistettava, että merkittävä osa yliopistoyhdistyksen jäsenistä oli seminaarin opettajakuntaa eikä ole suinkaan varmaa, että ilman heidän panostaan sen paremmin tieteellistä kirjastoa kuin kasvatustieteellistä korkeakouluakaan olisi lainkaan perustettu Jyväskylään.

Seminaarin kirjaston perintö tulevalle yliopiston kirjastolle oli sivistämistehtävä. Sitä kirjasto on toteuttanut erityisesti palvellessaan kasvatusopillisen korkeakoulun ja myöhemmin yliopiston opiskelijoita ja opettajia. Suomessahan korkeakouluopiskelijan tilanne on moniin muihin maihin verrattuna tässä suhteessa hyvä: suurin osa kurssikirjoista löytyy kirjastosta ja vain jokseenkin harvoin teoksen joutuu hankkimaan itselleen selvällä rahalla.

Sivistäjä, palvelija, tallentaja

Jyväskylän yliopiston kirjasto, kuten sen edeltäjätkin, on ollut ja on edelleen kansan sivistäjä, tieteen palvelija ja tiedon tallentaja. Näiden tehtävien painopisteet ovat kuitenkin vuosien saatossa vaihdelleet. Kirjaston alkuvuosina painottui tiedon tallentajan rooli. Se oli toki vain yksi niistä tehtävistä, joita suorittamaan kirjasto perustettiin, mutta olosuhteista johtuen juuri tiedon tallentaminen oli se tehtävä, jonka suorittamiseen kirjastolla alkuvaiheessaan oli parhaat edellytykset. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun perustamisen myötä alkoi tieteen palvelijan rooli vahvistua. Tänäpä kirjasto on monialaisen tiedeyliopiston eräs kaikkein tärkeimmistä tukipylväistä. Sivistäjän rooli puolestaan on niin yliopiston kuin kirjastonkin osalta vanhaa perua, yksi yliopistojen ja kirjastojen alkuperäisimmistä tehtävistä, vaikka siitä puhuminen ei viime vuosina ole ollut erityisen trendikästä. Kuitenkin kirjasto on sen mukaisesti alusta lähtien palvellut opiskelijoita ja muuta yleisöä ja tämäkin osa-alue kirjaston toiminnassa on voimakkaasti laajentunut samalla kun opiskelijamäärät ovat kasvaneet ja muu yleisö on löytänyt yliopiston kirjaston. Suomessa yliopistojen kirjastojen käyttöä ei ole rajoitettu tai asetettu sille käyttömaksuja. Kynnys tieteellisten kirjastojen ovella on suhteellisen matala ja toivottavasti sellaisena pysyykin, jotta sivistämistehtävä voi myös tulevaisuudessa toteutua mahdollisimman laajasti.

Kirjaston toimintaan ovat vuosikymmenten varrella vaikuttaneet merkittävästi Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun ja yliopiston vaiheet sekä suomalaisen akateemisen maailman mullistukset, kuten korkeakoulutuksen kasvu ja tutkinnonuudistukset sekä tutkimuskentän muutokset. Kirjasto elää kuitenkin myös muiden, yliopistomaailmasta enemmän tai vähemmän riippumattomien tekijöiden varassa, jotka vaikuttavat koko kirjastolaitokseen. Niitä ovat olleet muun muassa nopea teknologinen kehitys ja tallennettavan aineiston määrän voimakas kasvu. Eikä näiden ja muiden muutosten tahti ole suinkaan hidastumassa, päinvastoin. Kirjaston ensimmäisten vuosikymmenten suhteellisen hidas ja tasainen kasvu ja toiminnan kehittäminen ovat muuttuneet kiivaaksi kilpajuoksuksi aikaa ja yhteiskunnan muuttuvia olosuhteita ja tarpeita vastaan. Yliopiston kirjastolla onkin edessään kisa, jota se ei koskaan voi voittaa, mutta jota se ei myöskään saa hävitä.

Jyväskylän yliopiston kirjastolle ja sen henkilöstölle onkin täysi syy toivottaa menestystä kisassa ajan vaatimuksia vastaan. Toivottavasti seuraavat 95 vuotta tulevat sujumaan vähintään yhtä hyvin kuin menneet vuodet.

Lähteet

Arkistolähteet

Jyväskylän maakunta-arkisto.

Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajakokousten pöytäkirjat 1863–1937.

Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun arkisto. Opettajaneuvoston pöytäkirjat 1934–1958.

Kirjallisuus

Audejev, Pirkko, Jyväskylän Tieteellinen kirjasto. Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisu n:o 13. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto 1978.

Jokipii, Mauno, Jyväskylän tieteellinen kirjastotoimi 85 vuotta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisusyksikkö 1997.

Kangas, Lasse, Jyväskylän yliopistokysymys 1847–1966. Tutkimus korkeakoulun perustamisesta ja kehityksestä yliopistoksi. *Studia Historica Jyväskyläensia* 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1992.

Kuusi, Sakari, Miten Jyväskylän yliopisto syntyi? Jyväskylän yliopistokysymyksen ja yliopistoyhdistyksen historia. *Studia Historica Jyväskyläensia* 6. Jyväskylän: Jyväskylän yliopisto ja Jyväskylän yliopistoyhdistys 1967.

Paakkinen, Kari, Jyväskylän tieteellinen kirjasto 1912–1965. Tie yliopiston kirjastoksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto 1989.

Rassi, Rauno, Kasvatustieteellisestä korkeakoulusta pienoisyliopistoksi. Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun kehitys v. 1934–1958. *Suomen historian julkaisuja* 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian laitos 1974.